

EDDIGI LÉPÉSEINK A „SZÁMÍTÁSTECHNIKA, KVANTITATÍV MÓDSZEREK ÉS TÖRTÉNELEM” KÉPZÉSI PROGRAM KIALAKÍTÁSA FELÉ.

Benedek Gábor, (gbenedek@osiris.elte.hu)

ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék

Benda Gyula, (benda@osiris.elte.hu)

ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék

Csité András, (csite@mtapti.hu)

MTA Politikatudományi Intézet

Güntner Péter, (guntner@osiris.elte.hu)

ELTE BTK Társadalom- és művelődéstörténeti PhD.

Halmos Károly, (halmos@osiris.elte.hu)

ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék

Turi László, (turi@ludens.elte.hu)

(IDG Hungary)

Abstract

This paper reconsiders the education of computing and history at the social history department of the Faculty of Humanities, ELTE University. The authors are those who built up courses within the frames of this quasi discipline. The first part enumerates the major sources where the interest of Hungarian historians for computing stems from, the second provides the description of the main points of the tuition based on a simple model of the activity of a historian. The third part goes along the relation between education and research, while the fourth deals with the perspectives of teaching computing and history.

Az alábbiakban az ELTE BTK Történelem szakán folytatott, az informatikával is kapcsolatos oktatási tevékenységről számolunk be. Figyelmünket a következő kérdésekre fogjuk összpontosítani:

1. az oktatás kezdeti lépései;
2. az oktatás hangsúlyai;
3. az oktatás és a kutatás kapcsolata;
4. az oktatás perspektívái.

1. Gyökerek és a kezdet

Az ELTE BTK-n a horizontális információáramlás meglehetősen rossz. Így csak szórványos és másodlagos ismereteink vannak arról, hogy mit fedtek a korábban a történések számára meghirdetett számítástechnikai jellegű kurzusok.

Az általunk megkezdett oktatás több tőből hajtott ki. Meg kell említeni itt

- a korábbi nagyszámítógépes korszak adatfeldolgozási tevékenységét, függetlenül attól, hogy azok befejeződtek, vagy félbemaradtak, és függetlenül attól, hogy megmaradtak-e újrafölhasználható formában az adatok.
- Részben ezeknek a tevékenységeknek másik oldala a szociológusok számítógépigényes statisztikai, adatelemzési módszereinek eltanulása.
- A levéltárakban csakúgy mint a múzeumokban ügygé vált az adatvisszakeresés, de a néprajz és a szociológia felől is érkeztek e téren impulzusok.

- Az irodalomtörténet a szövegnyilvántartás lehetőségeinek föltárásával vált a történelmi érdeklődés számára érdekessé. Bizonyos hasonlóságok miatt ide sorolható a főleg a művészettörténészek és középkorkutatók által művelt számítógépes képanyilvántartás.
- A modellezés szempontjából két forrás említendő: az egyik a közgazdaságtan (makroökonómia) ökonometriai irányzata, amelyből a kliometria kifejlődött, a másik a szociológia és a mikroökonómia, melyek az RDE (racionális döntések elmélete) bázisai, de a történelmi érdeklődést mutatja, hogy hazánkban az egyik első informatikai érdekű történelmi publikáció azt vetette föl, hogy miként alkalmazhatók kibernetikai megfontolások a történetírásban [Zimányi V., Történelmi Szemle 1972].
- A történelmi diszciplínák és a számítástechnika közötti legrégebbi kapcsolat a régészet terén jött létre, de ezek közül a kapcsolatok közül ezúttal nem tartjuk szem előtt az anyagszerkezeti vizsgálatokhoz fűződő számítógépes tevékenységet, miként eltekintünk a hasonló jellegű könyvtári-levéltári kódex-anyagvizsgálatoktól is.

Látható, hogy a történelmi diszciplínák meglepően széles körben kerültek kapcsolatban a számítástechnikával, még akkor is, ha ezek a kapcsolatok a szakmáknak rendszerint csak egy nagyon szűk részét érintették.

Az oktatás megkezdéséhez a végső lökést a számítógépet alkalmazó történészek nemzetközi szervezetével való kapcsolatfölvétel, illetve egy ERASMUS projektbe való TEMPUS-on keresztüli bekapcsolódás jelentette.

2. A hangsúlyok

Amikor megteremtődött a „számítástechnika és történelem” oktatásának fizikai lehetősége, akkorra már nyilvánvaló volt, hogy a hardverek és az alkalmazások túl gyorsan változnak ahhoz, hogy bármiféle készségfejlesztésnek értelme legyen. Ezért fölfogásunkban a számítógépet mint megszelídítendő, civilizálható eszközt, médiumot kezeljük, melyet a történésznek végül is a saját szolgálatába kell állítania.

A kiindulás tehát — hasonlóan az ügyvitelszervezéshez — a történelmi munkáról alkotott vázlatos kép volt. Eszerint a történész, miután a könyvtárban megismerkedett mindazzal, amit az őt érdeklő témáról mások már előtte megírtak, anyaggyűjtésbe kezd. Elmegy a levéltárba, céduláin gyűlnek a részben a száraz adatok, részben pedig az idézetek és saját apró kommentárjai. Ha ezzel végzett, visszavonul csendes magányába, és elkezd céduláit rakosgatni-rendezgetni, esetleg néhány számítást is végez, majd a narratívába beépítve közléseket új eredményeit.

E modellre alapozva alakult ki a bevezető kurzus, mely négy blokkból áll, még akkor is, ha a különböző blokkok csak egyenlőtlenül jutnak szerephez. Az egyik blokk az információszerezés lehetőségeit mutatja be, a bibliográfiai kereséstől az állományok eléréséig. Egy másik blokk a levéltári forrástól a számítógépes adatig címet viseli és azt mutatja be, hogy miként válik rögzíthető adattá az információ. E blokkhoz társul az a másik, amelyik az adatok/szövegelemek visszakeresését mutatja meg szövegbázisok példáján. Az utoljára említendő blokk statisztikai érdekű két értelemben is. Egyrészt történelmi összefüggéseiben mutatja be, hogy miként készülnek a statisztikák, másrészt szembeesíti a hallgatókat a történelmi megértés és a statisztikai mérés hasonlóságaival és különbségeivel.

Az évek során további kurzusok jöttek létre, gyakorlatibbak, mint a bevezető kurzus. Ezek az órák részben folyó adatbázisépítési munkákra telepedtek rá, részben készségfejlesztő tanfolyamokból nőttek ki. Ezek már egy egy konkrét számítástechnikai alkalmazást (dBase x, MS Access, SPSS/PC, FileForce/Mac) vesznek igénybe. Az eddig mondottakból is sejthető, hogy az oktatás időszerűségében szenved, és a továbbiakban még számos tárgykör kurzusszintű oktatására volna lehetőség.

3. Oktatás és kutatás

Talán nem véletlen, hogy a kvázi képzési program oktatói más téren is összetalálkoztak, és egy IIF pályázat hatására létrehozták a Magyar Társadalomtörténeti Személyi Adattárat. E különböző jellegű adatbázisokat összefogó adattár (data set) első változata on line is elérhető volt, azóta a pénzhány csak PC-s fejlesztését teszi lehetővé. Mindezzel együtt ez a kezdeményezés még mindig az egyik legnagyobb eredmény amit a magyar társadalomtörténet elért, még akkor is, ha elismerjük, hogy a Magyar Országos Levéltárban készülő nemesség-történeti adatbázis jóval nagyobb tempóban fejlődik.

4. Kilátások

Bár a kurzusok nem épülhettek ki önálló képzési programmá, megfigyelhető, hogy a hallgatók körbe látogatják őket. Tény az, hogy a kurzusok látogatottsága nem túl nagy, de ennek megítélésénél figyelembe kell venni, hogy kezdettől fogva elvetettük a készségfejlesztő tanfolyamszerű oktatást, így a számítógépes készségeket a hallgatóknak másutt kell megszerezniük. Sajnos a tanszék, szűkös kapacitásai miatt csak a tanszék kurzusaira beiratkozott hallgatók számára tud számítógéphasználati lehetőséget biztosítani, ezért nem alakulhatott ki az az ideális helyzet, hogy a hallgatók már a kurzusok megkezdése előtt rendelkezzenek bizonyos elemi készségekkel.

Pozitívum, hogy várhatólag még ebben az évben megjelenik az első számítástechnika és történelem tankönyv, egy brit szerzőpáros (Mawdsley és Munk) munkája — Turi László fordításában, az Osiris kiadónál.

Az anyagi nehézségek egyelőre kilátástalanná teszik a számítástechnika és történelem oktatásának továbbfejlesztését, holott a nyugat-európai tapasztalatok alapján nálunk is előbb-utóbb ki fog derülni, a tömeges bölcsészképzés a számítástechnika mint médium ismerete nélkül nem a munkaerőpiac számára aktorokat, hanem munkanélküli segélyezők számára klienseket fog termelni.